

Ivan Rihtarič*

Vojna posojila na Spodnjem Štajerskem v prvi svetovni vojni

POVZETEK

Najpomembnejši finančni projekt v Avstriji med prvo svetovno vojno so bili razpisi in izvedba vojnih posojil. Pri teh akcijah se je Avstrija zgedovala po zaveznici Nemčiji. Ob razpisih so se sklicevali pri prebivalstvu na patriotizem in vdanost cesarju ter obljubljali vračilo posojenega denarja s primernimi obrestmi (6,5 % v letu 1915 in 5,5 % v letu 1916). V osmih razpisanih posojilih se je zbralo dobrih 33 milijard kron iz najrazličnejših virov. Vojno posojilo so vpisovali posamezniki, firme, javne ustanove, banke in posojilnice, zbiral se je denar v šolah in cerkvah, itd. Zgled sta jim bila tudi oba avstrijska cesarja (Franc Jožef v drugem posojilu 10 milijonov in Karel v šestem s 24 milijoni kr).

Država je blagajno polnila tudi še z raznimi davki, ki pa so pri prebivalstvu vzbujali nezadovoljstvo. Padala je tudi vrednost denarja (ob koncu vojne že 150 % padeč predvojne vrednosti). Kljub zelo katastrofalnemu splošnemu stanju v državi, pa je časopis »Štajerc« še vedno objavljaval prav do konca vojne (oktober 1918) rezultate loterijskih žrebanj v Gradcu in Trstu.

Ključne besede: prva svetovna vojna, Avstrija, denar, vojna posojila.

V prvi svetovni vojni sta se spopadla dva vojaško - politična tabora, Antanta (Anglija, Francija, Rusija) in Centralne sile (Nemčija, Avstro-ogrska ter do 1915 Italija). V obeh taborih je sodelovalo še nekaj manjših držav, tako npr. še Srbija in Črna gora na strani Antante. Po podpisu tajnega londonskega sporazuma je Italija prestopila v tabor Antante, saj so ji bili med drugim obljubljeni tudi deli slovenskih dežel.

Za vodenje tako zahtevnih vojaških operacij, ki so se med drugim odvijale tudi v kolonijah v Afriki in Aziji, je bilo potrebno veliko finančnih sredstev. V Avstro - ogrski monarhiji je bila v tistem času plačilno sredstvo krona (v nadaljevanju: K) Bankovci in kovanci so bili tiskani oz. kovani dvojezično (nemško-madžarski).

Za ilustracijo si oglejmo nekaj cen iz tistega obdobja: plača viničarja je bila 600 K letno, dunajski zrezek je stal 1915 leta 1,5 K, živa teža vola 1kg = 2 K, tobak (25 gramov) 1 K. V obdobju 1914 do 1918, to je v času trajanja svetovne vojne, so se podražili (v %) sladkor 30, pivo 200, čevlji 300, vino 400, svinjska mast 500, fižol 1900 in suhe fige 2500.

Časopis Štajerc, ki je izhajal na Ptujju kot tednik v slovenskem jeziku, bil pa izrazito pro avstrijsko orientiran, je ob izbruhu vojne julija 1914 zapisal svojim bralcem: »Ne bojte se za svoje denarne hranilne vloge...ne dvigujte denarja...najvarneje je v Šparkasi...!« in »Vaša domoljubna dolžnost je redno plačevanje vseh davkov...« ter »Vpisovanje ni darovanje ampak posojanje denarja državi...vračila bodo s primernimi obrestmi...!«.

Država je v obdobju 1914-1918 razpisala osem vojnih posojil: 1914 (eno), 1915 (dve), 1916 (dve), 1917 (dve) in 1918 (eno).

Prvo vojno posojilo (16. - 24. november 1914): vplačilna mesta so bila v hranilnicah, poštnih in davčnih uradih in privatnih bankah. Vplačati je bilo potrebno 10 % takoj, ostalo pa do konca leta 1914. Skupno je bilo vplačanih 1,441 milijonov K in 800 milijonov na Ogrskem. Država je načrtovala tudi uvedbo vojnega davka po progresivni lestvici. Zavarovalna hiša Phoenix iz Eggenberga pri Gradcu je ponujala tudi zavarovanje vojakov oz. njihovih družin.

Tudi Francija je načrtovala razpis vojnega posojila za 10 milijard francoskih frankov.

Drugo vojno posojilo (8. - 29. maj 1915 ter podaljšek do 5. julija): za vzpodbudo državljanom je poskrbel cesar Franc Jožef, ki je vpisal »iz svojega žepa« 10 milijonov K (5 za Avstrijsko in 5 za Ogrsko polovico države). Skupno je bilo vpisano v Avstriji 2,5 milijona K in na Ogrskem 1,12 milijona K. Država je načrtovala tudi plačilo davkov od daril, dediščin in zavarovalnih premij, s čimer bi zbrali 25 milijonov K.

Tretje vojno posojilo je bilo razpisano v sredini oktobra 1915. Za celotno državo se je načrtovalo, da se bo zbralo 4.015 milijona K, od tega za Štajersko 271 milijonov K. Tako je npr. Mestna hranilnica v Mariboru darovala kar 30 000 K v dobrodelne namene (5000 K za Rdeči križ, 5000 K za proteze, 10 000 K za slepe ter 10 000 K za vojaške vdove). Konec leta 1915 je bila vrednost K v švicarski banki naslednja: za 100 švic. frankov je bilo potrebno dati 136 K.

Četrto vojno posojilo (april - maj 1916): Vpisano posojilo je država obljubila obrestovati z 5,5 % mero. Obveznice so bile od 25 K dalje. Doba vračanja obveznic je bila določena na 40 let in bi tako zadnji obroki bili izplačani daljnjega 1956 leta. Omenim naj samo nekaj primerov vpisanih posojil: Občinska hranilnica v Mariboru (3 milijone K), Mestna hranilnica Celje (1,5 milijona K), Mestna hranilnica Ptuj (1 milijon K), Tovarna Westen iz Celja (300 000 K), Pivovarna Reininghaus iz Gradca (600 000 K), grof Fünfkirchen iz Gornje Radgone (40 000 K), Firma Puch iz Gradca (500 000 K). V Mariboru je bilo zbrano

*E-naslov: ivan.rihtaric@gmail.com

od 2280 strank kar 12 milijonov K. Do koca maja 1916 je bilo vpisanih za 4,442 milijarde K oz. za 10 % več kot v 3. posojilu. Vrednost K je bila pred svetovno vojno 1 nemška marka= 1,18 K, zdaj pa 1 nemška marka= 1,56 K.

Peto vojno posojilo (november 1916, podaljšan rok do 10. januarja 1917): Avstro-ogrsko je vzpodbudila njena zaveznica Nemčija, ki je sama razpisala posojilo za 12 milijard mark, da se je država odločila za novo posojilo. Razpis je bil še pred smrtjo cesarja Franca Jožefa. Do januarja 1917 je bilo vpisanega posojila za 2,412 milijarde K, od tega 302 milijona K na Štajerskem. Posojilnice so vpisale kar 9,5 milijona K. Nekaj primerov vpisanega posojila: Ptujskim okrajni zastop (3 milijone K), Okraj Ormož (1 milijon K), občina Ormož (100 000 K), mariborski okraj (1 milijon K), mesto Gradec (15 milijonov K) in Ljutomer (100 000 K). Država je omejila tudi odliv denarja katoliške cerkve v Vatikan, kar je vzbudilo veliko negotovanja v cerkvenih krogih.

Šesto vojno posojilo (10. maj – 8. junij 1917): Novi cesar Karel I. je vpisal 12 milijonov K za Avstrijski in 12 milijon K za Ogrski del države. Skupno je bilo vpisanega za 4,9 milijarde K posojila. Časopis Štajerc je bralce vzpodbujal, »saj smo v dobi, ki je posebno važna za srečen konec vojne«. Država je še kar spretno krmarila, med prihodki in izdatki. Tako je kljub hudi finančni stiski zvišala draginjske doklade upokojenim državnim uradnikom, vdovam in sirotam ter za to porabila 10 milijonov K.

Sedmo vojno posojilo je bilo razpisano v sredini novembra 1917, to je že pol leta po vstopu ZDA v svetovno vojno. Do februarja 1918 je bilo vpisanega že 6,04 milijarde K. Štajerc je bralce Patriotsko pozival »...Domovina mora živeti...naprej, zunaj z orožjem, doma z denarjem...zato podpiši!«. Prvič se je v času svetovne vojne pojavila v časopisu tudi kritična misel o smislu vojnih posojil: »...49 milijonov K nas stane vojska vsak dan...kaj vse bi se dalo narediti v mirnem času za ta grešni denar?...šole, bolnice, čitalnice, muzeji...socialno zavarovanje...pa še ni videti konca...!«.

Osmo vojno posojilo (začetek junija – 17. julij 1918): Štajerc je še vedno navduševal bralce »posojilo bo pripomoglo h končni zmagi Avstrije«, kar pa je bila nerealna obljuba, saj se je že približeval konec vojne in s tem tudi poraz Avstrije. Cesar Karel I. je še ponovno vpisal 12 milijonov K (6 za Avstrijo in 6 za Ogrsko). Država je organizirala celo metanje letakov iz letal, ki so letela na liniji Gradec – Maribor – Ptuj – Radgona – Feldbach – Gradec. Štajerc je bralce svaril, da »brezvestni jugoslovanski hujskači odvrtaajo ljudi od podpisovanja posojila...falote in izdajalce prijavite oblastem!«. Končna vsota osmega, zadnjega vojnega posojila je bila 5,763 milijard K.

Vsi ti ogromni denarni posli so seveda vplivali tudi na vrednost avstrijskega denarja na domačem, dunajskem finančnem trgu. Tako je bila situacija 12. avgusta 1918 naslednja: nemška marka proti avstrijski K (pred vojno 1 K 17 vinarjev, sedaj 1K 65 vinarjev) ter švicarski frank proti avstrijski K (pred vojno 95 vinarjev, sedaj 2,5 K).

Približeval se je konec svetovne vojne, ljudje pa so še vedno igrali loterijo na Dunaju, Gradcu, Trstu in Linzu. Ob začetku vojne je bila razpisana loterija, srečka je stala 40 K. Glavni obljubljeni dobitki bi bil kar milijon K, če bi se prodalo 160 000 srečk.

Skupno je bilo vpisanih posojil za 34,763 milijard K in sicer:

Prvo posojilo.....	2,2 milijarde
Drugo.....	2,68
Tretje.....	4,2
Četrto.....	4,52
Peto.....	4,46
Šesto.....	4,9
Sedmo.....	6,04
Osmo.....	5,763

Konec oktobra 1918 je kapitulirala Avstro-Ogrska monarhija, na Martinovo novembra 1918 pa še Nemčija in končala se je prva svetovna morija.

In kaj je bilo ob koncu vojne z vpisanimi posojili oz. vložki posameznikov, firm, itd.? Vsi vložki so propadli, bili so izgubljeni in nikoli izplačane obljubljene glavnice z obrestmi. Denar za katerega so mislili, da bo rešil Avstrije in jo pripeljal do zmage, se je pokazalo, da le ni vedno vladar sveta!

Viri

1. Štajerc (letniki 1914 - 1918).

Literatura

1. Rihtarič Ivan, "Štajerc" in "Nemcem prijazni Slovenci" v prvi svetovni vojni, Murska Sobota 2004, str. 152 – 162.